

WAGENINGEN UR

For quality of life

KENNIS-ONLINE

JAARGANG 7 - FEBRUARI 2010

Wageningen UR-onderzoek voor LNV

www.kennisonline.wur.nl

In de stad

Nieuwe wapens in de slag om groen

Groene stad heeft geld in handen

Boompje klimmen in eigen straat

De Helpdeskvraag van:

Jan Hartholt, directeur Kasteel Groeneveld van LNV

Jan Hartholt: 'Wat zoeken mensen met een tweede huis in Frankrijk?'

'Ik wilde weten wat er bekend was over Nederlanders met een tweede huis in Frankrijk', vertelt Jan Hartholt van Kasteel Groeneveld, buitenplaats voor stad en land. Groeneveld opent op de eerste dag van de lente, op 21 maart, een tentoonstelling over het onderwerp. Daarnaast verschijnt over het fenomeen het boek 'Huis in Frankrijk. Nederlanders en hun maison secondaire' waarvoor twee Nederlandse fotografen landgenoten en hun Franse huis portretteerden. Hartholt: 'We merkten dat bij de discussie over verrommeling van het

landschap mensen vooral kunnen zeggen wat ze niet mooi vinden. Wat kwaliteit van het landschap is, blijft daarachter verborgen. In die discussie roeren zich ook mensen met een tweede huis in Frankrijk, onder wie veel kunstenaars, denkers en bestuurders. Wat zoeken die mensen in Frankrijk, wat ze hier niet hebben? Van buiten naar binnen dus.' 'We vinden dit ook interessant omdat Groeneveld zelf in de achttiende eeuw is gesticht als buitenplaats. Van de 1200 buitenplaatsen die in Nederland zijn ontstaan, zijn

er nog 600 over. Die mensen ontvluchtten de stank van de steden, verwachtten het goede leven daarbuiten, verbouwden verse groente, dronken koele witte wijn, en hielden zich bezig met muziek, literatuur en jagen – precies wat mensen nu nog komen doen op deze buitenplaats, alleen jagen ze nu met een fototoestel. Wordt met de stijging van de welvaart en mobiliteit dit verlangen nu in Frankrijk voortgezet? Onderzoekers van Alterra en LEI probeerden te achterhalen hoeveel Nederlanders een huis in Frankrijk hebben, een huis waar overigens vaak meerdere mensen in een familie gebruik van maken. Exacte cijfers bleken niet beschikbaar. De schatting die kon worden gemaakt viel veel lager uit dan de vele tienduizenden die vaak worden genoemd. De onderzoekers kregen geen toegang tot Franse databases waar ze mogelijk gegevens over bijvoorbeeld woonplaats in Nederland en leeftijd van de huizenbezitters hadden kunnen vinden. Hun studie naar wie zich in de loop der eeuwen in Frankrijk hebben gevestigd laat zien dat dit vooral landbouwers waren. Tegenwoordig is de trek naar Frankrijk meer een stap op de maatschappelijke ladder, een sociaal avontuur. De onderzoeksgegevens zijn gebruikt door Tracy Metz van NRC Handelsblad en oud-lid van de Raad voor het Landelijk Gebied, voor drie essays in het boek.

Wilt u kennis snel en strategisch inzetten?
Stel een vraag op www.kennisonline.wur.nl.

COLOFON

Kennis Online is een uitgave van Wageningen UR. De nieuwsbrief is voor LNV-medewerkers en anderen die belangstelling hebben voor het beleidsrelevante onderzoek van Wageningen UR. Naast het maandelijkse magazine verschijnt er iedere twee weken een elektronische nieuwsbrief.

Uitgever

Wageningen UR, Postbus 9101, 6700 HB Wageningen

Tekst en realisatie

Bureau Bint, Wageningen. www.bureaubint.nl

Fotografie

Theo Tangelder, Harald Pol en Wageningen UR

Vormgeving

Wageningen UR, Communication Services

Redactiecommissie

Frank Bakema, Bram ten Cate, Kees Hendriks, Tia Hermans, Bert Jansen, Niels Louwaars, Jelle Maas en Marry van den Top

Redactieadres

Wageningen UR, Communication Services
T.a.v. Kennis Online, Postbus 409, 6700 AK Wageningen
www.kennisonline.wur.nl E-mail: kennisonline@wur.nl
Telefoon: 0317 - 48 54 74

KIES VOOR KENNIS-ONLINE

Voor alle informatie over onderzoek van Wageningen UR voor het ministerie van LNV

Internet

- Nieuws & agenda
- Projectinformatie
- Onderzoeksresultaten
- Archief
- Helpdesk LNV-kennisvragen

Magazine

Maandelijkse uitgave met achtergronden over de thema's:

- Landelijk gebied en natuur
- Duurzame productie
- Ketens, voedsel & diergezondheid

E-news

Iedere twee weken het actuele nieuws in uw mailbox.

Abonneren op het magazine en e-news is kosteloos! Kijk op www.kennisonline.wur.nl

Nieuwe wapens in de slag om groen

Groen verliest in en rond steden vaak de slag. Burgers vinden groene gebieden belangrijk, ze stimuleren beweging, bevorderen de integratie en maken huizen meer waard. Toch kiezen bestuurders uiteindelijk vaak toch voor 'rood' omdat dat geld en prestige oplevert. Onderzoekers zijn op zoek naar munitie voor de groene kant van de bestuurstafel.

De gemiddelde Nederlander wil er meer van hebben en toch hebben we er jaar na jaar minder van: groen in Nederland. Beleidsmakers proberen ervoor te zorgen dat elke stadsbewoner minstens 75 vierkante meter groen in zijn omgeving heeft, maar de meeste steden in de Randstad halen dat lang niet. Sterker nog, uit onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat de Nederlandse stedeling ondanks de goede bedoelingen op veel plaatsen juist steeds minder groen tot zijn beschikking heeft. Het Planbureau onderzocht de ontwikkeling van de beschikbare groene ruimte rond de steden tussen 2000 en 2003 en concludeerde dat er in driekwart van de vijftig grootste Nederlandse gemeenten een tekort is aan wandel- en fietsmogelijkheden rond de stad. Volgens een rekenmethode die vraag en aanbod van groen berekent, is de vraag vanuit Amsterdam, Rotterdam en Schiedam zelfs vier tot vijf keer groter dan het aanbod. Tussen 2000 en 2003 verbeterde de situatie vrijwel nergens en er is geen reden om aan te nemen

dat dit sinds die tijd wel is gebeurd. Vooral in de Randstad werden de tekorten juist alleen maar groter.

Het beeld is iets rooskleuriger in steden, liet een studie van Peter Visschedijk van Alterra in september 2009 zien. In zijn rapport over groen in 'aandachtswijken' staat dat de gemiddelde Nederlandse stadsbewoner sinds 2003 meer recreatief groen in de stad ter beschikking heeft. Maar de norm van 75 vierkante meter groen per stadsbewoner wordt in de meeste steden in de Randstad niet gehaald. In de aandachtswijken bleek het aantal vierkante meters groen, tegen de landelijke trend in, juist met gemiddeld 4,7 vierkante meter gedaald.

Euro's

Een belangrijke reden voor het tekort aan groen is dat plannen om er meer van aan te leggen vaak weinig succesvol zijn. De opbrengsten van parken en recreatiegebieden zijn lastiger in euro's uit te drukken dan de opbrengsten van huizen en vierkante meters

industrieterrein. Ook andere voordelen van groen zijn niet makkelijk in harde getallen te vatten. Hoeveel bespaart Nederland op gezondheidszorg als er meer groen in de buurten komt zodat mensen meer bewegen? Hoeveel is een fietstochtje langs de molen waard? Wat is de opbrengst voor de gemeentekas van een extra park in de nieuwbouwwijk? Ook voor plannen buiten de stad geldt dat de ambities vaak groter zijn dan de uiteindelijke realisatie. Onderzoeker Annet Kempenaar van Alterra publiceerde in de zomer van 2009 het rapport 'Verkenning verstedelijking en groen'. Kempenaar: 'De weg van plan naar uitvoering is lang. Je ziet dat de plannen stap voor stap minder ambitieus worden, er gaat steeds een hapje af.' Het wordt zowel kleiner als van mindere kwaliteit. Samen met het Kenniscentrum Recreatie onderzocht Kempenaar hoe dat komt. De oorzaak is complex, schrijven de onderzoekers.

Een van de oorzaken is dat er voor bestuurders van gemeenten weinig te winnen is bij het aanleggen van groen. Aan de goede voor-

Park Sonsbeek in Arnhem.

nemens kan het niet liggen. Wethouders, gedeputeerden en andere bestuurders maken graag plannen voor een groene omgeving van de steden. Groen doet het goed bij de eerste presentaties van plannen voor nieuwbouwwijken en industrieterreinen. Een mooie kaart met veel groene vlekken vergroot het draagvlak voor de plannen. Bij het maken van plannen is groen voor iedereen een positieve factor. Maar dat verandert als de plannen uitgevoerd moeten worden. Dan wordt groen een kostenpost. Als er tegenvallers zijn bij de realisatie is het voor projectontwikkelaars makkelijk om op de mooie groene plannen te bezuinigen. Het is voor ambtenaren en bestuurders van gemeentes, die de belangen van het groen moeten verdedigen, niet gemakkelijk om daar weerstand aan te bieden. Kempenaar adviseert dan ook om beloningen in het leven te roepen voor succesvol beleid. Een gemeente die woningen bouwt krijgt daarvoor nu subsidie. Dat zou ook bij groen moeten gebeuren (zie ook pagina 9).

Andere onderzoekers proberen de positie van groene plannen in de politieke discussies te verbeteren door de voordelen van parken en open ruimte in cijfers uit te drukken. Want voordelen zijn er genoeg. Groen zorgt ervoor dat de waarde van de omliggende huizen omhoog gaat. Ook bindt een aantrekkelijke woonomgeving mensen met midden- en hogere inkomens aan de stad, zo concludeerde Jan Vreke van Alterra in 2006 in onderzoek naar effect van groen in de stad. Belangrijk in een tijd waarin steden investeren in het verbeteren van probleemwijken en ernaar streven daar een meer gemengde bevolking te krijgen.

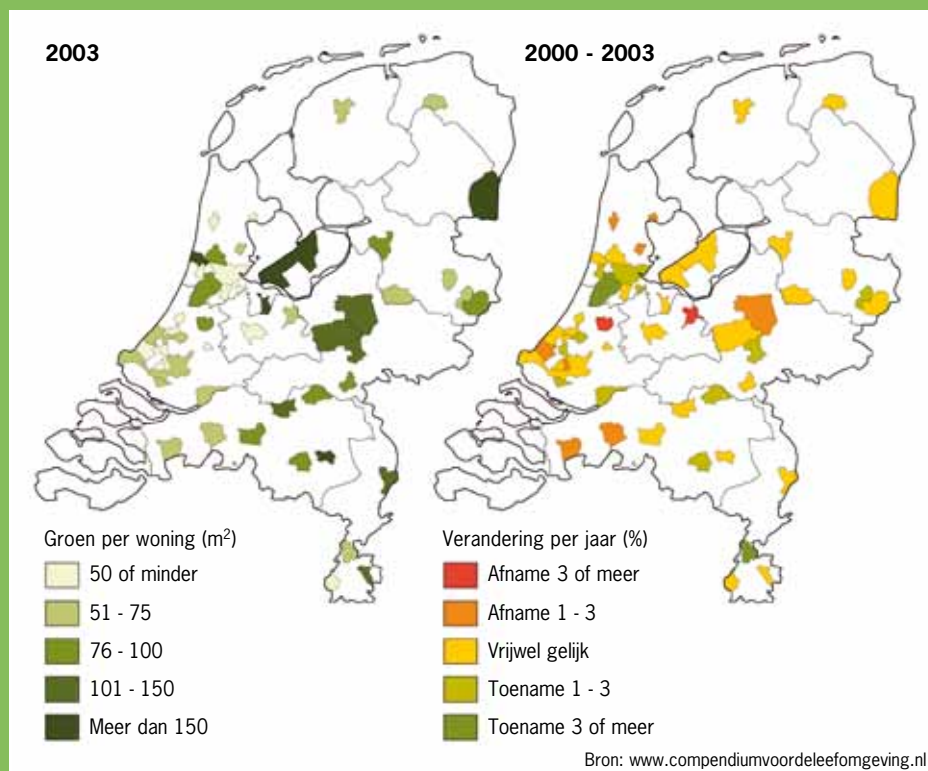
Overgewicht

Meer aandacht nog trok de conclusie in Vrekes rapport dat groen overgewicht voorkomt. Tenminste, dat lijken statistieken aan te tonen. Overgewicht komt minder voor in groene gebieden. In groene gebieden heeft 15,6 procent van de kinderen last van overgewicht, in gebieden met weinig groen 19,3 procent.

Statistisch een significant effect, al is de oorzaak van het effect nog niet goed onderzocht. Een grootschalig onderzoek naar de oorzaken van de vermindering van overgewicht bij kinderen in een groene omgeving is nog niet uitgevoerd. In 2007 publiceerde Agnes van den Berg van Alterra wel de resultaten van een oriënterend onderzoek naar spelende kinderen. Zij onderzocht groepen kinderen in een natuurspeeltuin en een sporthal in Sliedrecht en zag dat kinderen die in een natuurlijke omgeving spelen gevarieerder en creatiever spelen. Maar haar onderzoek liet niet zien dat kinderen ook meer gaan bewegen. Meisjes leken wel meer te gaan rennen en lopen, maar jongetjes bleken in een sporthal meer stappen te zetten dan in de natuur. Ook werden kinderen, tegen de verwachting van de onderzoekers, niet meetbaar vrolijker van het spelen in een natuurlijke omgeving. Een goede verklaring voor het verminderde overgewicht van kinderen in een groene woonomgeving is er dus nog niet. Maar er zijn andere redenen voor stedelijke

Feiten en cijfers

Steden minder groen

Beschikbaarheid openbaar groen binnen 500 meter van de woning.

Utrecht onderaan ranglijst

Steden	Aantal m ² groen
1. Emmen	160.4
2. Heerlen	155
3. Almelo	149.7
4. Lelystad	114.5
5. Den Bosch	104.2
6. Arnhem	103.8
7. Eindhoven	99.1
8. Groningen	98.1
9. Dordrecht	96.5
10. Nijmegen	92.5
11. Amersfoort	88.3
12. Deventer	86.6
13. Leeuwarden	81.1
14. Tilburg	78.4
15. Enschede	78.3
16. Zwolle	77.4

Ranglijst steden met het aantal m² groen per woning.

bestuurders om meer aandacht te besteden aan groen. Verschillend onderzoek toont aan dat bomen en ander groen mensen in staat stelt om sneller te herstellen van stress. Bovendien zorgt het voor een vriendelijker klimaat in de stad. De lucht wordt schoner doordat de bomen fijn stof wegvangen en groene plekken in de stad zorgen tijdens hittegolven voor verkoeling. Verder slaat stedelijk groen net zo goed koolstof op als grote bossen. Die opslagcapaciteit kan best een grote waarde opleveren als je daar emissierechten voor gaat uitgeven. Een stad die nieuw groen aanlegt zou daar CO₂-credits voor uit kunnen gaan geven en zo aanleg en onderhoud deels bekostigen (zie ook pagina 8).

Praatje

Jan Vreke en Irini Salverda onderzocht in 2009 het Utrechtse groenbeheer. De gemeente Utrecht vond in 1987 het beheer van een aantal parken te duur en heeft omwonenden toen de vraag voorgelegd: ga je zelf beheren

of bouwen wij het vol? 'Zelfbeheer is redelijk succesvol', zegt Vreke. 'Er zijn nu zeshonderd contracten voor zelfbeheer van groen. De mensen leren elkaar beter kennen omdat ze samen aan het park of de moestuin werken.' Ook de mensen die niet meewerken maken makkelijker contact met buurtgenoten. 'Je loopt voor een praatje makkelijker naar iemand toe die buiten staat te snoeien dan wanneer je aan moet bellen.' Een moestuin in een slechte wijk in Delft bleek vergelijkbare invloed te hebben. De tuin wordt nu beheerd door vrouwen uit de buurt. Mannen mogen er doorgaans niet in. Ze zijn er alleen bij het openings- en het sluitingsfeest. Vreke: 'Daar is wel wat discussie over, maar de opzet zorgt er in ieder geval voor dat de tuin een centrum is geworden in de wijk. Een tuin is laagdrempeliger dan een buurthuis. Je ziet de mensen werken. Je zou ook andere activiteiten kunnen verzinnen, maar het is wel belangrijk dat ze buiten plaatsvinden en zichtbaar zijn. Dan kom je al snel uit bij iets groens.'

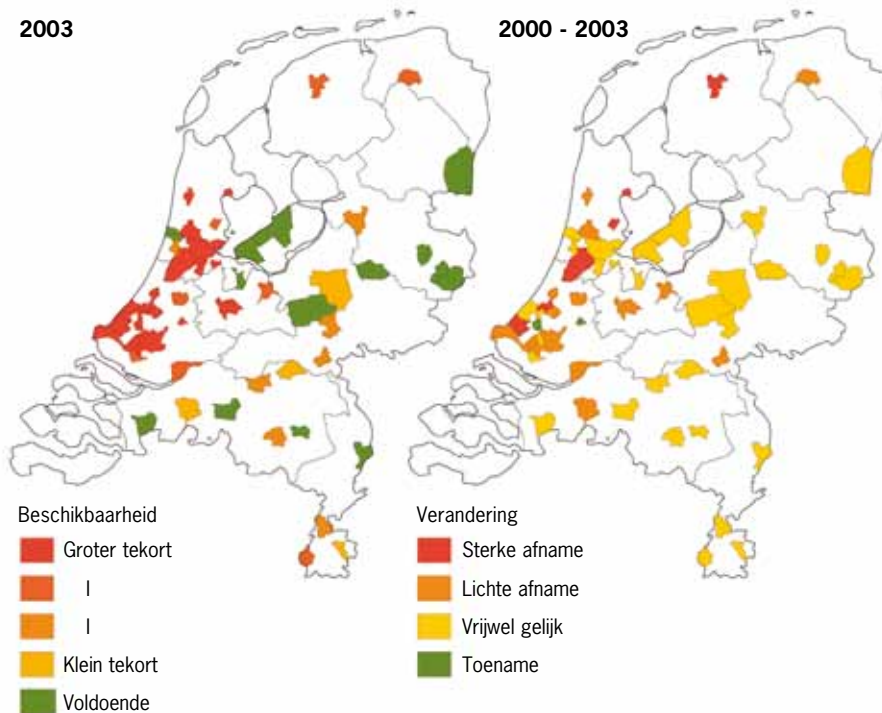
Maar praatjes in de buurt, meer fietstochtjes, lekker uitblazen in het park, het blijft een beetje soft. Zijn de voordelen niet gewoon in harde euro's uit te drukken zodat elke beleidsambtenaar kan uitrekenen wat investering in groen oplevert? Zo zouden groene en rode investeringen echt tegen elkaar afgewogen kunnen worden. Vreke: 'Dat is me wel gevraagd, maar ik heb gelukkig duidelijk kunnen maken dat dit niet verstandig is. Ik ben econometrist, dus ik ben helemaal niet vies van denken in geld, maar je moet daar ook de beperkingen van zien. Die berekeningen van wat een natuurgebied waard is bijvoorbeeld, daar zie ik niet veel in. Sommige dingen moet je niet in geld willen uitdrukken. Dat levert alleen maar de schijn van exactheid, waar het in werkelijkheid niets zegt.'

Cluster	WOT Natuur en milieu
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Jan.Vreke@wur.nl 0317 - 48 17 10

Afnemende mogelijkheden voor fietsers

Steden Aantal m² groen

17. Rotterdam	74.1
18. Alkmaar	74
19. Venlo	73
20. Helmond	72.8
21. Breda	71.1
22. Amsterdam	70.1
23. Zaanstad	68.6
24. Schiedam	65.5
25. Maastricht	62.6
26. Hengelo	61.9
27. Sittard-Geleen	56.6
28. Leiden	52.5
29. Haarlem	49.1
30. Den Haag	48.3
31. Utrecht	45.8

Bron: www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

Mogelijkheden om te wandelen en fietsen.

‘Natuur en ondernemerschap zijn niet strijdig’

Nol van der Velden: ‘Ondernemers begrijpen dat landschapsschoon hun belangrijkste kapitaal is.’

Het ministerie van LNV wil innovatie bij recreatieondernemingen stimuleren. Ondernemers moeten meer oog krijgen voor beheer van het landschap, natuurbeheerders moeten ruimte geven voor ontwikkeling, zegt Nol van der Velden, senior beleidsadviseur recreatie en groene ruimte. Het Innovatieprogramma Recreatie en Ruimte moet hen bij elkaar brengen.

Wat houdt dit Innovatieprogramma in?

‘Het initiatief komt van een groep innovatieve ondernemers in de recreatiesector die de ontwikkeling van hun recreatiebedrijf willen koppelen aan een bijdrage aan de kwaliteit van natuur en landschap. De minister heeft voor de periode 2009-2010 anderhalf miljoen euro beschikbaar gesteld voor het

Innovatieprogramma Recreatie en Ruimte en het openstellen van een SBIR-regeling, voor *small business innovation research*. Het innovatieprogramma wordt ondersteund door menskracht beschikbaar te stellen voor de InnovatieFaciliteit, het uitvoeringsapparaat van het programma. Daarin gaat het LEI de diepte in en beantwoordt samen met de onderne-

mers van de pilotbedrijven vragen waar ze tegenaan lopen. Het Kenniscentrum Recreatie gaat die kennis verspreiden. Want het is van groot belang dat het middenveld van de recreatiesector de voorhoede gaat volgen.’

Welke problemen komen recreatieondernemers tegen?

‘Waar ze vooral tegenaan lopen zijn de regels in de ruimtelijke ordening en de natuurregeling. Maar minstens zo belangrijk is de manier waarop overheden met regels omgaan. Een gemeente heeft vaak maar één medewerker op dit gebied, en de focus ligt dan op het behouden van de EHS en Natura 2000-gebieden. Die ambtenaar ziet groen op de kaart en zegt nee. Het ontbreekt aan kennis en tijd om behalve de beperkingen ook de mogelijkheden te zien.’

Wat kan het Innovatieprogramma daaraan veranderen?

‘De gedachte dat recreatief ondernemerschap en natuur strijdig zijn is niet terecht. Het Innovatieprogramma stimuleert een andere manier van denken en handelen. Ondernemers gaan begrijpen dat de schoonheid van het landschap hun belangrijkste kapitaal is en dragen bij aan het beheer ervan. Ondernemers moeten dan wel de kans krijgen om hun bedrijf te ontwikkelen. Daarmee geven ze een economische waarde aan groen. Zoals bij agrarisch natuurbeheer de boer natuurbeheerder wordt, zo kan ook de recreatieondernemer natuurbeheerder worden. Van de andere kant moeten natuurbeschermers ook inzien dat alleen nee zeggen niet helpt. Een voorbeeld uit de jaren negentig zijn kampeerbedrijven op de Veluwe, die toen in planologische zin op slot zijn gezet. Dat waren vaak oudere ondernemers zonder opvolgers. Ze mochten vanwege natuurwetgeving niet verder ontwikkelen, en zagen geen toekomst meer. Projectontwikkelaars kochten die bedrijven op en bouwden er dure tweede woningen op. Sluipenderwijs werden die permanent bewoond, en uiteindelijk zitten we met nieuwe woonwijken in de EHS. Als je in alle zorgvuldigheid geen ruimte biedt aan nieuwe ontwikkelingen, kan er een andere ontwikkeling komen die minder goed is. Er komt dus ruimte voor landschappelijk verantwoord ondernemen van recreatieondernemers, en het natuurbeheer gaat vermaatschappelijken. Het is in het belang van beide partijen om samen op te trekken.’

Recreatieondernemer gaat in landschap

'Bij recreatie in het landelijk gebied zijn de hoge kosten voor onderhoud van het landschap vaak een bottleneck', zegt Marien Borgstein van het LEI. Onder zijn leiding worden daar in het Innovatieprogramma Recreatie en Ruimte oplossingen voor gezocht.

Borgstein is als procesbegeleider gestationeerd bij de Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte (STIRR), waarin zeven bedrijven nieuwe manieren zoeken om hun recreatiebedrijf te verbinden met het omliggende landschap. 'In 2007 kwam een aantal recreatieondernemers bij elkaar omdat ze vonden dat ze te weinig rendement haalden uit hun activiteiten en daardoor te weinig middelen hadden om te investeren in vernieuwing', vertelt Borgstein. 'Maar de ondernemers zien ook dat het belangrijk is de kwaliteit van het landschap te onderhouden. Anders slacht je de kip met de gouden eieren.' Uit het initiatief van de bedrijven is het Innovatieprogramma Recreatie en Ruimte ontstaan.

Doel van het programma is om meer rendement mogelijk te maken voor recreatieondernemingen, en tegelijkertijd te werken aan meer landschappelijke kwaliteit. De bedrijven vormen de pilots in het programma, maar de resultaten van het programma moeten bedrijfsoverstijgend zijn, zegt Borgstein. 'De waardecreatie en de netwerken van de voorlopers gaan doorsijpelen naar andere bedrijven.'

Een van de pilots is het recreatieoord De Panoven in Zevenaar. In de voormalige steenfabriek in het Midden-Nederlandse rivierenlandschap worden overnachtingen aangeboden naast zorg, educatie en onderwijs. Dit alles wordt gecombineerd met onderhoud en ontwikkeling van het landschap en de cultuurhistorie. 'Zo kan het onderhoud van het landschap en de natuur goedkoper uitgevoerd worden, waardoor er mogelijkheden ontstaan om te investeren in vernieuwingen en innovaties', zegt Borgstein. Een andere pilot is het landgoed de Groene Kamer aan de rand van

Tilburg. Het idee is om een nieuw landgoed de creëren waar de stedeling rust en onthaasting kan vinden. Onder andere door natuur- en tuin-gerichte producten aan te bieden, maar ook door natuurbeleving, sport en cultuur.

In het kader van de financieringsregeling SBIR vanuit het ministerie van LNV zijn in december 2009 tien proefprojecten gestart met haalbaarheidsonderzoeken, vertelt Borgstein. Van de tien zijn er vier verbonden met het Innovatieprogramma; de vier die betrekking hebben op recreatiebedrijven in natuur en landschap. In 2010 worden de haalbaarheidsstudies afgerond en daarna krijgen drie tot vier projecten de kans om een ontwerp- en ontwikkelingsfase in te gaan.

Cluster	Vitaal landelijk gebied
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Marien.Borgstein@wur.nl 070 - 335 81 91

Steenfabriek De Panoven bij Zevenaar combineert recreatie met investeringen in het landschap.

Groene stad heeft geld in handen

Emissierechten voor CO₂ worden nu op een beurs verhandeld, waarbij bedrijven hun geld meestal in het buitenland besteden. Maar dat kan ook lokaal, laat onderzoek van Alterra zien.

Voor acht grote steden in het oosten van het land heeft Alterra berekend hoeveel groen er is. Van vier steden maken de onderzoekers uiteindelijk het CO₂-profiel van bestaand groen: hoeveel ze aan groen hebben en wat dat jaarlijks aan koolstof vastlegt. 'Als een stad dan nieuw groen aanlegt, kunnen ze daar CO₂-credits voor uitgeven', vertelt onderzoeker Vincent Kuypers. 'Dan blijkt bijvoorbeeld bos op zand, wat vooral dennen betekent, iets anders dan loofbomen op zware klei. En dat zal steden creatief maken.'

Een stad kan met deze kennis besluiten een sponsor te zoeken voor groen dat op de helling staat, en daar emissierechten voor uitgeven – al moet je daarvoor natuurlijk niet

eerst groen laten verpauperen. Ook kun je, en dat is veel makkelijker te herleiden, credits uitgeven voor groen dat nieuw wordt aangelegd. 'Dat doe je als het groen gewenst is maar je geen geld hebt', licht Kuypers toe. Een bedrijf kan dus bijvoorbeeld groen om het bedrijf adopteren, of investeren in een stadsrandbos. Het onderzoek maakt duidelijk dat groen best een grote waarde vertegenwoordigt. Het emissierecht van een ton CO₂ koste afgelopen jaar tussen de tien en twintig euro. In het stedelijk groen kan zo 300 duizend ton zijn opgeslagen, dus het planten van een klein stadbos vertegenwoordigt dan toch al gauw duizenden euro's aan emissierechten, die je kunt verhandelen.

Het is dus belangrijk als stad om inzicht te krijgen in wat je groen waard is, aldus Kuypers. 'In een maatschappelijke kosten-batenanalyse krijgt groen vaak alleen een prijskaartje voor zijn recreatieve waarde, terwijl er grote bedragen omgaan in de CO₂-handel.' Voor steden die CO₂-credits willen gaan uitgeven moeten er eerst contractvormen gevonden worden. Daar wordt in 2010 aan gewerkt. De onderzoekers maakten voor fijnstof eenzelfde analyse voor de waarde van groen als ze hebben gedaan voor CO₂. Deels hangt de waarde van groen voor een schonere lucht af van de locatie, deels is er fijnstof dat altijd invalt.

Cluster	Vitaal landelijk gebied
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Vincent.Kuypers@wur.nl 0317 - 48 64 17

Bomen tegen brommerdamp in Thailand

Een groene stad is niet alleen belangrijk voor het leefklimaat in Nederland. Ook in Chiang Mai, na Bangkok de grootste stad van Thailand, kunnen ze wat met het idee.

'Chiang Mai in Noord-Thailand was altijd een aantrekkelijke plek voor binnenlands en internationaal toerisme', vertelt Henk van Reuler van Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO). 'Maar de laatste jaren daalt de kwaliteit van de lucht en het leefklimaat. Er rijden ook ontzettend veel brommertjes rond. Groen heeft veel positieve effecten: sociaal, op gezondheid, op luchtkwaliteit en op de waarde van gebouwen. Daar zouden ze baat bij kunnen hebben, en daarom zijn wij vanuit PPO de Groene stad gaan promoten.'

Het project wordt getrokken door PPO-Bomen. Er wordt samengewerkt met de gemeente, het ministerie voor natuur en milieu, twee universiteiten in de stad en het bureau van de Nederlandse landbouwwaard. Vorig jaar is er een tweedaagse workshop in Chiang Mai gehouden, met 150 tot 200 bezoekers, van beleidsmakers tot onderzoekers. Voor 2010 was gepland een ontwerp voor een groen stadsdeel volgens het Groene stadconcept te maken. Door de politiek rumoerige tijden in Thailand is dit niet doorgegaan. Wel wordt er een brochure over groen en luchtkwaliteit

Brommers in Chiang Mai. PPO-bomen adviseert over de aanplant van bomen om fijnstof weg te vangen.

uitgebracht in het Thai. Hiervoor is van de veel in het stedelijk gebied van Chiang Mai aangeplante soorten een kwalitatieve inschatting gemaakt van hun capaciteit om fijnstof te vangen en stikstofoxiden op te nemen. Daarnaast is er gewerkt aan een brochure over monumentale bomen in Chiang Mai. Beide brochures zijn in januari uitgekomen en gepresenteerd op een bijeenkomst over biodiversiteit in de stad. De brochures dragen bij aan de bewustwording van het belang van groen. Van Reuler: 'Wat wij promoten is dat je vernieuwingen ook in bestaande situaties kunt realiseren. Als je een

boom plant onder elektriciteitsleidingen die er bovengronds lopen, dan moet je die op een gegeven moment enorm snoeien. Die boom kan je dus beter ergens anders planten.' In mei 2009 is er een verkennende missie naar Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten geweest waar ook de Groene stad een belangrijk onderdeel van was.

Cluster	Internationaal
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Henk.vanReuler@wur.nl 0252 - 46 21 13

'Beloon uitvoering van groene plannen'

Rond veel grote steden in Nederland is een tekort aan recreatief groen. Het rijk, provincies en gemeenten hebben zich voorgenomen daar wat aan te doen, maar in de praktijk blijken veel plannen niet of maar half te worden uitgevoerd. Het loont nu niet om groen te realiseren. Een subsidieregeling kan daar verandering in brengen.

Onderzoeker Annet Kempenaar van Alterra onderzocht samen met het Kenniscentrum Recreatie de reden voor het verschil tussen plan en werkelijkheid. Ze ondervroeg daarvoor betrokkenen bij provincies, een gemeente, de Dienst Landelijk Gebied en een projectontwikkelaar. 'De redenen die zij voor dat verschil aangeven zijn divers. Sommigen zien te ambitieuze plannen, anderen bestuurlijke stroperigheid.' Waar alle betrokkenen het over eens zijn is dat de groene plannen het moeilijk hebben in de strijd met uitbreiding van bebouwing, omdat er minder politieke druk is om de groene plannen te verwezenlijken. 'Wat je ziet is dat de eerste fase van de plannen vaak erg ambitieus is. Later in het proces als er moeilijkheden komen staat de groene kant van plannen vaak zwak omdat er geen financiële opbrengsten zijn. Bij bebouwing is die er wel in de vorm van verkoop en subsidies.' Bij de groene plannen is het drukmiddel *shaming*, het ter verantwoording roepen van bestuurders omdat ze hun beloftes niet waarmaken. 'In de praktijk zie je dat die kaart zel-

Ambiteuze plannen voor groen in nieuwe wijken worden zelden waargemaakt.

den wordt uitgespeeld. Daardoor is er minder druk om de groene kant van plannen te verwezenlijken en worden ze stap voor stap minder ambitieus.'

Kempenaar doet tien voorstellen om die situatie te verbeteren. Eén ervan is het instellen van een subsidieregeling. 'Zorg dat het lonend wordt om groene plannen uit te voeren. Nu krijgen gemeentes subsidie als ze huizen bouwen. Dat zou juist zo moeten zijn bij realisatie van groen.' Verder zou de rijksoverheid uit moeten gaan van realistische prijzen bij grond-aankopen. Nu hanteert de overheid de gemid-

delde prijs voor agrarisch bouwland als norm, terwijl grond dicht bij de steden vaak duurder is. Provincies zouden volgens de onderzoekers verschillende financieringsmogelijkheden slimmer kunnen combineren om hun groene plannen te realiseren.

Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Annet.Kempenaar@wur.nl 0317 - 48 45 80

Buurtgroen bevordert integratie

Groen in de buurt kan omwonenden verbinden. Uit onderzoek blijkt dat als bewoners mogen meepraten over het groenbeheer, ze een hechtere band met elkaar en met de buurt krijgen.

De wensen van stedelingen voor het groen in hun omgeving verschillen nogal. Carmen Aalbers van Alterra deed hier onderzoek naar in onder meer de Amsterdamse wijk Osdorp, in Noord-Rotterdam en in de Kersentuin in Utrecht. Turkse mannen en Marokkaanse meiden blijken een perk met bloembollen mooi te vinden, terwijl stadsecologen dat van weinig waarde vinden. En moeders willen vanuit hun flat zicht op hun spelende kinderen, en vinden bomen in de weg staan.

Aalbers' onderzoek laat zien dat als wijkbewoners meer te zeggen krijgen over het groen in hun wijk, ze zich meer betrokken

voelen bij het beheer ervan en een hechtere band met elkaar en met de buurt krijgen. Betrokkenheid bij groen bevordert integratie. Over groenbeheer willen bewoners graag meepraten, maar dan moet het groen wel bij hen passen. Aalbers: 'Het gaat in feite om emancipatie van de burger. Groen dat hun identiteit op enigerlei wijze weerspiegelt heeft extra waarde, of het nou beantwoordt aan de criteria van ecologen of niet.' Groenbeheerders moeten daarvoor alle buurtbewoners betrekken in de inrichting en het beheer. In het begin kost dat de gemeente meer tijd en energie, want beheerders moeten overleggen met

bewoners en met welzijnswerkers. Maar het levert later meer op. Niet alleen omdat bewoners meer betrokken zijn bij het groen en bij elkaar, maar ook omdat zij een deel van het beheer kunnen gaan doen. Daardoor kan er bespaard worden op de beheerskosten. In de praktijk wordt met deze benadering al veel geëxperimenteerd. Ambtenaren lopen echter nogal eens stuk op de organisatie: gemeenten zijn vaak te verkokerd, of de sociaal werker kent de groenbeheerder niet. Aalbers: 'Eén goedwillende ambtenaar krijgt het niet voor elkaar.'

Cluster	Vitaal landelijk gebied
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Carmen.Aalbers@wur.nl 0317 - 48 50 44

Boompje klimmen in eigen straat

Spelen tussen huizen of op een speelplaats met een zandbak, tegels en een wipkip is leuk, maar het is voor kinderen ook goed om door de bosjes te struinen, in poeltjes te peuren en in bomen te klimmen. Onderzoek naar hoe je in de stad meer van die speelplekken krijgt wijst onder meer uit dat een natuurspeelplek veel energie van betrokkenen vraagt.

Onderzoekers van Alterra en LEI onderzoeken samen met studenten van Hogeschool Rotterdam en Van Hall Larenstein in drie grote steden hoe je structureel meer mogelijkheden kunt creëren om kinderen regelmatig in contact te brengen met natuur, waar ze ook in kunnen spelen. De voorlopige uitkomsten laten in ieder geval zien dat betrokkenen als ouders, gemeenteambtenaren, de GGD en woningbouwcoöperaties zonder uitzondering het belang van een groene speelomgeving voor kinderen zien; voor hun gezondheid, lichamelijke ontwikkeling, fantasie en weerbaarheid. 'Ze hebben zelf ook goede herinneringen aan zo buitenspelen', vertelt projectleider Florence van den Bosch van Alterra. Hoger opgeleiden zijn er wel bewuster en actiever mee bezig dan lager opgeleiden. Zo komen buurtinitiatieven voor het behouden of creëren van een natuurlijke speelplek doorgaans van hoger opgeleiden. Anderen worden enthousiast op het moment dat ze mooie voorbeelden zien en zich realiseren dat zoiets ook in de eigen buurt kan.

Ook is al duidelijk dat succesvolle plekken voor kinderen tot tien jaar in de eigen straat of buurtje liggen. Ouders houden daar makkelijker samen een oogje in het zeil, en je kunt ook even naar huis om te plassen of voor een pleister. Een hek, een beheerder of sociale controle door omwonenden, en regels zijn ook belangrijk. Als alle omwonenden de plek steunen stijgt de sociale cohesie. Dat werkt ook andersom: een natuurlijke speelplek wordt al snel een ontmoetingsplaats en een aantrek-

Spelende kinderen in het park. Buurtinitiatieven voor natuurlijke speelplekken komen doorgaans van hoger opgeleiden.

kelijke plek voor het organiseren van buurtfeestiviteiten. Vaak ook doen bewoners samen het onderhoud.

Initiatief

Maar hoe belangrijk betrokkenen het ook vinden, ze zien toch weinig kansen voor natuurlijke speelplekken. 'In Rotterdam wachten mensen bijvoorbeeld tot anderen het initiatief nemen', vertelt van den Bosch. Ook zijn sommige wijken zo versteend, dat mensen gewoon niet zien waar plekjes gemaakt kunnen worden. De Rotterdamse studenten, die een ontwerpopleiding doen, zien overigens wel mogelijkheden en kansen voor nieuwe natuurlijke speelplekken, zelfs in hele versteende wijken. Zij werken dit uit in een ontwerp voor de wijk.

Verder blijkt dat een bestaande plek veel inzet blijft vragen. Zoals in de Nijmeegse wijk Hazekamp. Slechts de helft van de grond van de speelplek daar is van de gemeente; de andere helft is van een projectontwikkelaar.

Daarnaast zijn er mensen in de buurt die liever zien dat de supermarkt groter wordt en meer parkeerplaatsen krijgt, ten koste van de speelplek. Gemeentelijke steun blijft vooral bij woorden en onderhoud. Er zijn geen plannen het andere stuk grond te kopen, noch om de bestemming te wijzigen.

De kansen die er zijn liggen in mensen en organisaties samenbrengen, het belang van vrijwilligers erkennen en hen ondersteunen, en aansluiting vinden bij de netwerken voor sport en bewegen die bijvoorbeeld Cruyff Courts en Krajicek Playgrounds aanleggen. Daarbij is het belangrijk om in het oog te houden dat kinderen tot tien jaar het meeste baat hebben bij een eigen natuurlijke plek in hun straat of buurt.

Cluster	Ecologische hoofdstructuur
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Florence.vandenBosch@wur.nl 0317 - 48 64 16

Stadslandbouw kan een op de vijf Almeerders voedsel leveren

De plannen voor stadslandbouw van de gemeente Almere kunnen ervoor zorgen dat 19 procent van het voedsel van de inwoners van de stad uit de onmiddellijke nabijheid komt. Dat levert winst op voor het milieu, maar de winst is kleiner dan onderzoekers op voorhand dachten.

De gemeente Almere heeft vorig jaar een ambitieus uitbreidingsplan geschreven waarin onder andere ruimte is voor uitgebreide experimenten met stadslandbouw (zie onder). Wijnand Sukkel heeft in een scenariostudie voor toekomstig Almere berekend in welke mate lokale voedselproductie mogelijk is en vervolgens wat dit kan bijdragen aan het verminderen van voedselkilometers en CO₂-uitstoot.

Volgens zijn berekeningen is het niet mogelijk om de beoogde twintig procent lokale productie te verwezenlijken in Oostervold zelf, het gebied dat de gemeente heeft aangewezen voor stadslandbouw. 'Het kan wel als je ook andere gebieden meeneemt die binnen een straal van twintig kilometer van het stadscentrum liggen.'

Door de stadslandbouw kan de gemeente energie besparen, becijferde Sukkel. Hij

rekende drie scenario's door: een *business as usual*-scenario, een scenario waarbij stadslandbouw 19 procent van het voedsel levert via geïntegreerde landbouw en de distributie via buurtsupers gaat, en een ambitieus scenario waarbij de energie voor de voedselproductie volledig uit hernieuwbare bronnen komt en de landbouw biologisch is.

Het stadslandbouwscenario levert volgens de modelberekeningen een besparing op van ongeveer 10 duizend ton kooldioxide, het ambitieuze scenario bespaart 25 duizend ton, de jaarlijkse uitstoot van tweeduizend Nederlanders. Sukkel: 'Wij hadden op voorhand gedacht dat de besparing groter zou zijn. Maar het blijkt nog niet zo makkelijk om flink te besparen door voedsel lokaal te produceren. Wat je in Almere kunt produceren wordt al in Nederland verbouwd, dus komt van relatief dichtbij. De winst is dan klein.'

De grootste winst is volgens Sukkel te halen bij distributie. Het maakt veel uit of consumenten hun boodschappen halen op de fiets of met de auto. Ook gebruik van lokaal geproduceerde energie uit hernieuwbare bronnen zet zoden aan de dijk. De besparing door biologische productie en door de reductie van de afstand tussen boerderij en consument zijn beperkt. 'Om echt te besparen zou je ook iets aan het boodschappenmandje van de Almeerder moeten doen. Wij hebben de gemeente geadviseerd om ook na te denken of ze daar via publiekscampagnes wat aan kan doen.'

Cluster	Verduurzaming productie en transitie
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Wijnand.Sukkel@wur.nl 0320 - 29 13 75

Stadslandbouw in Almere

In juni 2009 presenteerde de gemeente Almere een ambitieus toekomstplan. De stad moet in omvang verdubbelen tot ongeveer 350 duizend inwoners. De brug die de stad met het centrum van Amsterdam moet verbinden en de eilanden voor de kust van Flevoland kregen veel aandacht in de pers. Minder in het oog sprong het plan om veel ruimte te reserveren voor stadslandbouw. 'Stad en landbouw vormen een eigentijdse combinatie' volgens de Concept Structuurvisie van Almere. 'Zij versterken elkaar. Stadslandbouw maakt de stad groener en de voedselproductie duurzamer. Juist aan de oostkant van Almere is het kansrijk om verstedelijking te combineren met een duurzame voedselproductie in de vorm van stadslandbouw.' Basis voor het plan is onderzoek dat Wageningen UR al sinds 2002 verricht naar de kansen voor stadslandbouw. Het plan heette tot dusver Agromere maar is door de gemeente Almere omgedoopt tot Oostervold.

Een impressie van het uitbreidingsplan van Almere.

‘Voedselproductie is ook een maatschappelijke waarde’

Reflectie

Petra Berkhout: ‘Voedselproductie blijft een belangrijke functie voor het platteland.’

Het is vooral te danken aan bestemmings- en streekplannen dat je nog verschil ervaart tussen stad en land. Maar als de landbouwproductie teveel wordt overgelaten aan het spel van de vrije markt, en het in standhouden van landschappelijke karakteristieken als slootjes, houtwallen en losse bomen op boerenland niet wordt beloond, dan dreigt een eenvormig landschap.

Petra Berkhout, onderzoeker bij het LEI en thematrekker Plattelandsontwikkeling:

‘In de definitie van de OESO voor platteland – een gebied waar minder dan 150 mensen per vierkante kilometer wonen – heeft Nederland alleen in Friesland een strook platteland. Maak je de indeling op basis van adressendichtheid en het percentage bebouwd oppervlak per viercijferig postcodegebied, dan rolt er een kaart uit met de Randstad en wat verspreide stedelijke gebieden. De rest is platteland. Dat komt meer overeen met hoe mensen stad en land ervaren.

Sociaaleconomisch is er weinig verschil tussen stad en land. Als je een auto hebt zijn voorzieningen als winkels en kinderopvang nooit ver weg. Het onderscheid is dus vooral ruimtelijk. Dat je die scheiding beleeft is te danken aan de ruimtelijke ordening. Nederland is

er groener door gebleven. Anders waren Delft en Schiedam bijvoorbeeld al lang aan elkaar gegroeid.

Het platteland wordt de laatste jaren wel anders benaderd. Vijftig jaar geleden draaide alles om voedsel verbouwen. Tegenwoordig is het landelijk gebied er ook voor burgers, voor natuur en landschap. Daardoor ontstaat een worsteling. Tussen de boer die wil produceren, een fietser die wil recreëren en een burger die rustig wil wonen. Vooral natuur en landschap en een boer die moet produceren voor de wereldmarkt zijn lastig te verenigen. Niet iedere boer kan en wil de zorg voor het landschap integreren in zijn bedrijfsvoering. Nog meer dan landschap is natuur erbij gebaat dat de landbouw met zijn schaalvergroting, efficiency en streven naar kostprijdsdalingen zo ver mogelijk wegblijft. Daarom ben ik ook voorstander van de Ecologische Hoofdstructuur,

van het zelfstandig toekennen van een gebied aan de natuur. Al is het platteland er dan niet meer alleen voor voedselproductie, toch is dat nog steeds een belangrijke functie. Vergeet niet dat tweederde van de Nederlandse grond landbouwgrond is, zo’n twee miljoen hectare. Dat kan niet allemaal natuur zijn, dat zul je ook anders aan moeten wenden. Zelfs als je er tien procent afhaalt om meer mensen buiten te laten wonen, is er nog vooral landbouwgrond.’

Privégrond

‘Dat het niet goed lukt om alle functies van het platteland te verenigen komt omdat de meeste landelijk gelegen grond in privé handen is, terwijl die grondeigenaren wel worden geacht om publieke goederen – landschap en natuur – te produceren. Daar komt bij dat om de zoveel jaar het beleid op dat terrein wordt omgegooid en overeenkomsten tussen boeren en overheid weer veranderen. Als je echt iets wilt op het platteland, dan moet je zorgen voor bestendigheid. Voor boeren hebben investeringen geen horizon van zes jaar. Zij willen duidelijkheid voor tien jaar of meer.

Als overheid mag je je best bemoeien met publieke goederen. In de Houtskoolschets van het ministerie van LNV staat dat directe inkomensvoelers mogelijk straks alleen aan boeren in maatschappelijk waardevolle gebieden gegeven worden als ze onder moeilijke omstandigheden boeren en voedsel en publieke goederen produceren. Die omslag is op zich verstandig en te verantwoorden. Maar bedenk wel dat ook buiten die gebieden behoefte kan bestaan aan een toeslag. Natuurlijk zijn er een heleboel bedrijven die goed het hoofd boven water kunnen houden. Maar er zijn ook bedrijven waarvoor de toeslagen een belangrijk deel vormen van het inkomen.

Ik zou willen pleiten voor een basistoelage voor alle boeren. Voedselproductie is tenslotte ook een maatschappelijke waarde. Wij denken soms te makkelijk over de beschikbaarheid van voedsel en de lage prijs. Als je boeren niet meer ondersteunt, dan wordt de landbouw in gebieden die niet als landschappelijk waardevol zijn aangemerkt vrees ik nog grootschaliger. Dan verdwijnt daar nog meer van wat we plezierig zouden noemen, dan verdwijnt mogelijk ook de kwaliteit van die gebieden. Mijn ouders zagen varkens in de wei, ik zie nog koeien in de wei, maar als het zo doorgaat zien mijn kinderen straks alleen nog paarden.’